

ANTROPOLOGIJA U SRBIJI I CRNOJ GORI

UDK 572(497.11+497.16)

Petar Vlahović

Beograd

Izvod: Razvoj antropologije u Srbiji i Crnoj Gori odvijao se u sličnim okolnostima i prošao je kroz tri veće etape. **Prvi period, od sredine XIX do početka XX veka,** karakteriše stihijno sabiranje građe od ljudi drugih struka (geologija, geografija, arheologija, etnologija). **U Drugom razdoblju, od početka XX veka do početka Drugog svetskog rata,** antropologija se razvija u okviru higijenske službe i u pojedine ustanove ulazi kao nauka o čoveku. Na Univerzitetu u Beogradu predaje se od 1906. kao opšta nauka o čoveku uz pojedine predmete (antropogeografija, etnologija, biologija, pojedine medicinske nauke). Posvećuje se pažnja izučavanju morfologije čoveka, njegovoj biotipologiji, ljudskim rasama i njihovim varijetetima. **Treće razdoblje obuhvata period posle Drugog svetskog rata.** U ovom razdoblju, u odnosu na prethodne periode, antropologija se u Srbiji i Crnoj Gori institucionalizovala, proširila delatnost i povezala se, posebno sa osnivanjem Antropološkog društva Jugoslavije (1959), sa međunarodnim antropološkim institucijama. U ovom periodu se svake godine kontinuirano održavaju antropološki naučni skupovi sa međunarodnim učešćem, konstituiše se nastava antropologije u pojedinim univerzitetskim centrima, proširuje izdavačka delatnost i razvijaju se sve oblasti antropoloških proučavanja. **Četvrto razdoblje u razvoju antropoloških nauka u Srbiji i Crnoj Gori** počinje od reorganizacije Antropološkog društva Jugoslavije na XXXI redovnom kongresu koji je održan krajem maja 1992. godine u Kotoru (Crna Gora) i završava se osnivanjem Antropološkog društva Srbije (30. maja 2007) na XLVI kongresu u Apatinu. U to vreme su se pojedine jugoslovenske republike osamostalile pa su i članovi zajedničkog Antropološkog društva, sem iz Srbije i Crne Gore, napustili ovu veoma uspešnu stručno naučnu organizaciju.

Ključne reči: Jugoslavija, antropologija, dostignuća, Srbija, Crna Gora

O razvoju antropološke nauke u Srbiji, Crnoj Gori i Jugoslaviji bilo je reči u pojedinim prigodnim prilikama na našim naučnim skupovima i o tome je pisano u odgovarajućim publikacijama. Ali, s obzirom na osamostaljivanje Srbije i Crne Gore kao posebnih država, a time i na završetak reorganizacije Antropološkog društva Jugoslavije, neophodno je skrenuti pažnju na razvoj antropološke nauke na srpsko-crnogorskim prostorima i ukazati na njen doprinos opštoj antropološkoj misli jer osnivanjem Antropološkog društva Srbije (2007) razvoj antropološke nauke u Srbiji i Crnoj Gori ulazi u novo razdoblje.

Podaci o poreklu čoveka i razvoju ljudske vrste mogu se pratiti u Egiptu od XV i XIV veka pre nove ere preko saznanja u antičkom dobu (Herodot, Hipokrat, Aristotel), zatim u rimskom razdoblju (Lukrecije Kar, Galen), potom u srednjem veku (Arabljani: Razes i Ibin Sin, odnosno Avicena), u razdoblju Renesanse i Velikih geografskih otkrića pa sve do savremenog doba. Zbog toga se antropološka proučavanja prepliću sa proučavanjima u mnogim prirodnim, kulturno-istorijskim i društvenim naukama. Počev od druge polovine XIX veka, kada se antropologija razvija u posebnu nauku, ona, zbog predmeta proučavanja, sintetički interdisciplinarno povezuje u celinu probleme koje obuhvataju biologija, anatomija, etnologija, arheologija, lingvistika, istorija, sociologija i psihologija. U Srbiji i Crnoj Gori, uz biofizička, preduzimaju se etnološka, arheološka i kulturno-istorijska antropološka proučavanja.

Razvoj antropologije u Srbiji i Crnoj Gori može se razvrstati u četiri veća razdoblja. *Prvo razdoblje* obuhvata vreme od sredine XIX do početka XX veka. *Drugo razdoblje* obuhvata vreme od početka XX veka do Drugog svetskog rata. *Treće razdoblje* počinje po Drugom svetskom ratu i traje, zbog raspada Jugoslavije, do reorganizovanja Antropološkog društva Jugoslavije u Kotoru 1992. godine. *Četvrto razdoblje* završava se posle osamostaljivanja država Srbije i Crne Gore, osnivanjem Antropološkog društva Srbije 30. maja 2007. godine, na XLVI kongresu ADJ koji je održan u Apatinu, u Vojvodini.

U *Prvom razdoblju*, koje obuhvata vreme od sredine XIX veka do početka XX veka, proučava se raznovrsna građa koju su prikupljali geolozi (J. Žujović), geografi (V. Karić, J. Cvijić) i arheolozi (M. Vasić). U ovom razdoblju uočeni su uticaj geografske sredine na čoveka i obratno (J. Cvijić) i značaj materijalne kulture u razvoju čoveka (M. Vasić). Uporedo sa ovim otpočeli su, i u Srbiji i u Crnoj Gori, razvoj antropološke metodologije i oblikovanje okvira antropoloških proučavanja (V. Karić, Deniker, Vajzbah, Vram).

Drugo razdoblje obuhvata vreme od početka XX veka do Drugog svetskog rata. U ovom periodu formirao se, na strani i u domaćoj sredini, izvestan broj antropologa koji su obavljali neposredna proučavanja i u Srbiji i u Crnoj Gori. Antropologija se uvodi (od 1906), kao pomoćni predmet, na Katedri za etnologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu a potom i u okviru higijenske službe. Obraća se pažnja na izučavanja morfologije čoveka, njegove biotipologije, telesne konstitucije, na biometriju i izučavanje ljudskih rasa i njihovih varijeteta kod stanovništva i u Srbiji i u Crnoj Gori. Ali, ovaj posao su uglavnom obavljali pojedinci na ličnu inicijativu (J. Deniker, J. Erdeljanović, N. Županić, Pitard, Lepcelter, Čekanovski, Matijejka, Valšik, D. Nedeljković, B. Škerlj, B. Maleš).

Treće razdoblje počinje po Drugom svetskom ratu i predstavlja prekretnicu u razvoju antropološke nauke i u Srbiji i u Crnoj Gori. U ovom periodu se konstituišu biološka, istorijska, etnička, medicinska, stomatološka i sportska antropologija. Nastava antropologije se održava i postaje diplomski i postdiplomski predmet na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na Prirodno-matematičkom fakultetu u Novom Sadu, na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, na Prirodno-matematičkom fakultetu u Podgorici, Medicinskom fakultetu u Beogradu, Medicinskom fakultetu u Nišu, Klinici za stomatologiju u Nišu i Stomatološkom fakultetu u Beogradu. Sportska antropologija nastaje i razvija se na fakultetima za biofizičku kulturu u Novom Sadu, Beogradu, Nišu i na Odseku za fizičku kulturu na Nastavničkom, odnosno sada na Filozofskom, fakultetu u Nikšiću.

Antropološkom problematikom se u Crnoj Gori, po Drugom svetskom ratu, pored stranaca (Valšik, Pospišil, Boev, Puljanos), bave i istraživači iz domaće sredine među kojima su etnolozi (J. Vukmanović), arheolozi (P. Mijović, O. Žižić, Č. Marković, D. Baković, P. Lutovac, M. Cerović, A. Benac), biolozi (Lj. Agramović, Borislav Ivanović), antropolozi (Božina Ivanović, Anđelka Šćepanović, Elizabeta Tmušić, Ž. Mikić, N. Volanski, P. Bojev, A. Puljanos), medicinari (Božidar Bojović, Asim Dizdarević, Jovan Kavarić). Crnogorsko stanovništvo se proučavalo i proučava ne samo u Crnoj Gori nego i na znatno širem južnoslovenskom etničkom prostoru (B. Ivanović, Ž. Gavrilović, V. Božić-Krstić, P. Vlahović).

Razvoju i širenju antropologije u Srbiji i Crnoj Gori doprineli su i osnivanje (1959) i rad Antropološkog društva Jugoslavije, koje je 2007. nastavilo rad kao Antropološko društvo Srbije. U okviru Antropološkog društva Jugoslavije pokrenuta je izdavačka delatnost (*Posebna izdanja i Glasnik Antropološkog društva*, a na Odeljenju za etnologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu *Etnoantropološki problemi - časopis i Etnoantropološki problemi - monografije*). Na 29 naučnih kongresa, sa obaveznim međunarodnim učešćem (13 u centralnoj Srbiji, 8 u Vojvodini, 1 na Kosovu i 7 u Crnoj Gori, pored još 17 kongresa koji su održani u ostalim republikama Jugoslavije) koji su od 1959. do 2007. održani u Srbiji i Crnoj Gori, razvijale su se, pored biofizičke antropologije, i druge antropološke discipline (istorijska, etnička, kulturna, medicinska, dentalna i sportska antropologija, na primer) kao i antropološka proučavanja u anatomiji, paleontologiji, pedijatriji, neurologiji, psihijatriji i demografiji. Raspravljalo se, takođe, o savremenoj antropološkoj metodologiji, biofizičkim odlikama stanovništva, demografskim i populacionim problemima, genetica, bioetici, primeni antropoloških istraživanja u naučnom i svakodnevnom životu, o ulozi ekologije i zaštiti čovekove životne sredine. Na Prirodno–matematičkim fakultetima u Podgorici, u Beogradu i u Novom Sadu i u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti razvilo se proučavanje u humanoj genetici a na Medicinskom fakultetu u Nišu, trudom prof. dr Ljiljane Tijanić i njenih saradnika, nastao je centar za dentalnu antropologiju. Antropolozi iz Srbije i Crne Gore su, po Drugom svetskom ratu, preko glasila i naučnih skupova razvili međunarodnu naučnu saradnju i institucionalizovali antropološku nauku u okviru filozofskih, prirodno-matematičkih i medicinskih fakulteta i fakulteta fizičke kulture.

Antropološko društvo Jugoslavije je do raspada SFRJ, 1992, radilo kao homogena celina. Osnovnu pokretačku snagu za naučni rad predstavljali su naučni kongresi na kojima su aktivno učestvovali istaknuti naučni radnici iz zemlje i inostranstva. Kongresi su svake godine održavani u jednoj od republika ili pokrajina. Od 1959. do 1991. održano je 30 kongresa sa „međunarodnim učešćem“: u Sloveniji 5, u Hrvatskoj 5, u Bosni i Hercegovini 4, u Makedoniji 3, u Crnoj Gori 2, u centralnoj Srbiji 6, u Vojvodini 4 i na Kosovu i Metohiji 1. U okviru Antropološkog društva Jugoslavije, za vreme SFRJ, objavljeno je 12 knjiga posebnih zdanja Antropološkog društva Jugoslavije i 28 svezaka Glasnika Antropološkog društva Jugoslavije čije je izdavanje uvek finansirala Zajednica za nauku, odnosno Ministarstvo za nauku Republike Srbije, u kojima su štampani prilozi iz svih antropoloških naučnih oblasti. Reorganizovano Antropološko društvo Jugoslavije, posle kongresa u Kotoru 1992, nastavilo je u kontinuitetu i dalje izdavanje Glasnika Antropološkog društva Jugoslavije sve do 2007. godine, kada je naziv preimenovan u „Glasnik Antropološkog društva Srbije“. Članovi Antropološkog društva Jugoslavije su bili inicijatori i osnivači

(1977) Evropskog antropološkog društva i, zajedno sa Hrvatskim antropološkim društvom, organizatori (1988) XII međunarodnog kongresa za etnološke i antropološke nauke Sveta. Poverenje za organizovanje ovakvih poduhvata najbolje svedoči kakav je ugled u svetu bilo steklo Antropološko društvo Jugoslavije.

Četvrto razdoblje u razvoju antropoloških nauka u Srbiji i Crnoj Gori obuhvata razdoblje od reorganizacije Antropološkog društva Jugoslavije na XXXI redovnom kongresu Antropološkog društva Jugoslavije koji je održan krajem maja 1992. godine u Kotoru. U to vreme pojedine jugoslovenske republike su se osamostalile pa su, shodno tome, i članovi Antropološkog društva Jugoslavije, iz političkih razloga, napustili našu dotadašnju veoma uspešnu zajedničku stručno naučnu organizaciju.

Posle reorganizacije u Antropološkom društvu Jugoslavije ostali su samo članovi iz Srbije i Crne Gore kojima se, po sopstvenoj volji, pridružio i priličan broj članova iz Makedonije, jedan iz Slovenije i više njih iz Bosne i Hercegovine. Od 1992. do 2007. godine u Crnoj Gori je održano 5, u Centralnoj Srbiji 7 a u Vojvodini 4 naučna kongresa na kojima su oko jedne trećine učesnika predstavljali naučni radnici iz inostranstva. U Vojvodini je, na primer, odmah posle NATO bombardovanja Srbije i Crne Gore, u Novom Sadu održan XXXVIII Kongres Antropološkog društva Jugoslavije, na kojem se raspravljalo o posledicama bombardovanja stanovništva u Vojvodini, Srbiji i Crnoj Gori. Proučavanja ove problematike nastavljena su i u drugim stručno naučnim institucijama.

Članovi iz Srbije i Crne Gore bili su, uz pomoć učesnika iz inostranstva, nosioci naučnog rada u Antropološkom društvu Jugoslavije. Pomogli su, kao što je rečeno, organizovanje ukupno 46 kongresa, uprkos međunarodnom embargu, sa aktivnim međunarodnim učešćem. O tome svedoče i 42 knjige koje su štampane pod naslovom *Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije*, čije je izdavanje uvek finansirala Zajednica za nauku, odnosno Ministarstvo za nauku Republike Srbije.

Članstvo Antropološkog društva Jugoslavije iz Srbije i Crne Gore uspelo je da antropologiju kao nauku uzdigne na univerzitetski nivo i poveže je sa srodnim institucijama u zemlji i Svetu, pokrene proučavanje mnogobrojnih naučnih pitanja, doprine se njihovom rešavanju i obelodani značajne naučne rezultate. Otvorilo je perspektivu naučnim radnicima za proučavanje antropogeneze, etnogeneze, praćenja čovekovog biofizičkog i društvenog razvoja. Raspravljalo se i raspravlja o savremenim antropološkim metodama, demografskim i populacionim problemima, genetici, bioetici i biofizičkim odlikama stanovništva, primeni antropoloških proučavanja u naučnom i svakodnevnom životu. Reč je o problemima čovekove evolucije, filogeneze, ontogeneze, biotipologije, humane genetike, uticaju radijacije, posledicama NATO bombardovanja Srbije i Crne Gore na ljudski organizam i o drugim problemima koji prate čovekov svakodnevni život. U poslednjoj deceniji XX i prvoj deceniji XXI veka razvilo se nekoliko antropoloških centara koji su dali zapažene rezultate i u Srbiji i u Crnoj Gori. U Srbiji se izdvajaju antropološki centri u Novom Sadu, Beogradu i Nišu, a u Crnoj Gori u Podgorici i Nikšiću.

Prof. dr Živojin Gavrilović je jedan od osnivača Antropološkog društva Jugoslavije i umnogome utemeljivač biofizičke antropologije u Vojvodini. Kao profesor biologije na Univerzitetu u Novom Sadu osnovao je teorijsku i praktičnu nastavu, organizovao naučno-istraživački rad i obavljao ekspertize u utvrđivanju očinstva. Objavio je velik broj stručno naučnih radova iz gotovo svih oblasti bioantropoloških

nauka. U njima se razmatraju problemi iz istorijske antropologije, antropogeneze, morfologije čoveka, socijalne antropologije, nutricionizma, pedagoške antropologije i nekih drugih oblasti iz bioloških i antropoloških nauka. Utvrđivao je visinu tela našeg srednjevekovnog stanovništva i dao priloge iz srednjevekovne demografije u Srbiji. Razmatrao je, sa saradnicima, pojedine probleme iz biofizičke morfologije pojedinih etničkih zajednica u Vojvodini (Crnogorci, Ličani, Hercegovci, doseljenici iz Bosne, Makedonci, Slovaci, Rusini). Obratio je pažnju na uhranjenost pojedinih društvenih kategorija stanovništva (radnici, đaci, na primer) i pojedinih etničkih zajednica (Rusini, Slovaci) u Vojvodini. Proučavao je razvoj dece u pretpubertetskom i pubertetskom dobu kao i kod srednjoškolske i studentske omladine. Bavio se značajem i pitanjima menarhe. Prvi se u Vojvodini bavio sportskom antropologijom. Imao je velik oslonac među svojim saradnicima, među kojima su na primer: prof. dr Milorad Velisavljev, prof. dr Nada Stajić, prof. dr Verica Božić-Krstić, primarijus dr Dragica Selaković, prof. dr Radoslavka Radojević, kao i neki drugi iz starijih i mlađih generacija, koji se često javljaju kao koautori radova sa prof. Gavrilovićem.

Prof. dr Verica Božić-Krstić je u Novom Sadu, sa svojim saradnicama Tatjanom Pavlicom i Radom Rakić, razvila proučavanja biometrijskih i populaciono-genetičkih osobina i bioloških i demografskih svojstava ljudskih populacija. U istraživanjima ona obuhvata probleme biologije čoveka u cilju spoznaje interakcijskih procesa genetičkih faktora i ekoloških činilaca kojima je ljudski organizam izložen. Proučavanja prof. dr Verice Božić-Krstić su usmerena na varijabilnost ljudskih populacija sa aspekta morfoloških, genetskih i fizioloških svojstava i uticaja ekoloških i socio-ekonomskih osobenosti, geografskih i migracionih procesa. Pored toga, prof. dr Verica Božić-Krstić u Novom Sadu posebnu pažnju posvećuje rastu i razvoju dece i omladine sa usmerenjem na kvantitativna svojstva, njihovo polno sazrevanje i sekularni trend rasta. U okviru studija Biologije i Ekologije prof. dr Verica Božić-Krstić je na Prirodno-matematičkom fakultetu u Novom Sadu razvila izučavanje *Biologije čoveka* i uvela predmete *Antropologija*, *Humana genetika*, *Ekologija čoveka* i *Humana biologija*, što najbolje potvrđuje težnju za studioznošću u proučavanjima ove problematike.

Dr Šandor Takač je razradio i proučava neke probleme iz sudske medicine a prof. dr Geza Cekuš u Subotici i Somboru proučava i obrađuje neke antropološke probleme iz istorijske i biofizičke antropologije.

U Beogradu se na Filozofskom fakultetu odgovarajuća pažnja posvećuje istorijskoj i etničkoj antropologiji, a na Medicinskom fakultetu, uz anatomske odlike istorijskih populacija, proučavaju se, u okviru pojedinih instituta, uticaji radijacije na ljudski organizam i traže mogućnosti za ublažavanje njihovih posledica.

Na Filozofskom fakultetu u Beogradu, pored opšte antropologije, posebno mesto su dobile etnička antropologija (etnogeneza) i istorijska antropologija (antropogeneza), čiji je utemeljivač bio P. Vlahović. Pojavile su se, pored ostalog, i knjige P. Vlahovića: „U vrtlogu života-prilozi istorijskoj i etničkoj antropologiji“ (1978), „Na životnim raskrsnicama – prilozi proučavanju etničkih procesa“ (1987) i „Čovek u vremenu i prostoru - antropologija“ (1996).

U oblasti istorijske antropologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu pažnju privlače i mnogobrojne rasprave prof. dr Živka Mikića. Prof. Mikić je, pored ostalog, posebnu pažnju posvetio antropološkoj analizi skeletnih serija iz praiistorijskog perioda i antropološkom pregledu skeletnih serija u pojedinim istorijskim razdobljima

(knjiga: "Antropološka struktura stanovništva Srbije", 1988). Pored ovoga prof. Mikić je na jugoslovenskom nivou sagledao stanje i probleme fizičke antropologije u praistorijskom periodu. Dosta pažnje posvetio je đerdapskim populacijama koje su otkrivene na Lepenskom viru, zatim antropološkim odlikama slovenskh populacija koje su prispele na Balkansko poluostrvo, potom antropološkim odlikama srpskog stanovništva u srednjem veku (posebno nemanjićski period) i mnogobrojnim drugim antropološkim problemima počev od daleke praistorije pa sve do savremenog doba.

U Nišu se, uz zalaganja prof. dr Ljiljane Tijanić i uz pomoć njenih saradnica prof. dr Mirjane Janošević i primarijusa dr Vesne Rusić-Tasić, razvila dentalna antropologija koja je dobila međunarodnu reputaciju kojoj se pridružuju i dr Srđan Poštić i dr Snežana Brković-Popović, na Stomatološkom fakultetu u Beogradu.

U svim univerzitetskim centrima u Srbiji i sportskoj antropologiji se poklanja odgovarajuća naučna pažnja.

U Crnoj Gori antropologija se razvila i neguje u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, zatim na Prirodno-matematičkom fakultetu u Podgorici i na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Okosnicu tih istraživanja čine radovi akademika Božine Ivanovića, prof. dr Veselina Jovovića, mr Borislava Ivanovića, mr Anđelke Šćepanović i donekle prof. Petra Vlahovića. Reč je o *proučavanju biofizičkih odlika dece i omladine u Crnoj Gori, o ontogenetskom razvoju i morfološkim osobinama savremenih populacija stanovništva Crne Gore i problematici iz istorijske antropologije Crne Gore, Balkana i Evrope*, kao i o *dinarskom tipu, antropogenezi i adaptaciji Crnogoraca i njihovim genetskim svojstvima*. Sve ove probleme je proučavao i davao podsticaj za njihovo istraživanje akademik Božina Ivanović. O tome svedoče njegove studije o biofizičkom i ontogenetskom razvoju dece i omladine u Crnoj Gori, o osteološkom materijalu praistorijskih i istorijskih populacija Crne Gore, o proučavanju antropogeneze Crnogoraca, zatim rasprave o *Durmitorcima* (1987), o *nalazima u cetinjskoj nekropoli na Cipuru* (1998), *dinastima Petrovićima* (1992), *antropomorfološkim osobinama Petra II Petrovića Njegoša* (1994. i 2002) i druge.

U antropološkim proučavanjima Božine Ivanovića značajno mesto zauzima, što je retkost i u svetskoj antropološkoj nauci, proučavanje *zemnih ostataka najviših crnogorskih velikodostojnika, crnogorskih dinasta Balšića, Crnojevića i Petrovića*. Novija antropološka proučavanja pokazala su da je na prostorima Crne Gore čovekov život tekao kontinuirano od daleke praistorije (neolit) pa sve do savremenog doba. U ovim razdobljima uočavaju se *predgrčke populacije a zatim ilirski i grčko-rimski etnički supstrat, potom slovenske zajednice iz kojih se razvila i populacija Crnogoraca*.

Čovek i njegov razvoj u Crnoj Gori proučavaju se kao deo prirode i društva koje čovek stvara i u kojem živi. Zbog toga se posebna pažnja posvećuje uticaju ekoloških činilaca na razvoj jedinke, ali ne zaboravlja se da jedinka i ljudsko društvo svojim stvaralaštvom utiču na svoj sopstveni dalji razvoj.

Pomenute su samo neke aktivnosti koje pokazuju da su se antropološka poučavanja u Srbiji i Crnoj Gori od reorganizacije Antropološkog društva Jugoslavije (1992) do osnivanja Antropološkog društva Srbije (2007), kao naslednika Antropološkog društva Jugoslavije, veoma dobro razvijala uprkos teškim političkim i društvenim prilikama kroz koje se prolazilo.

Naše Antropološko društvo je u pomenutom periodu, kao i pojedine školske i naučne institucije, uspelo da održi veze sa antropolozima iz Belorusije, Makedonije,

Slovenije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Češke, Poljske i Nemačke. To je svakako doprinelo da naša antropološka misao ne zaostaje za razvojem opšte antropološke misli u Evropi i Svetu.

Literatura

- Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 1-42, Beograd 1964- 2007
- P. Vlahović, Profesor dr Živojin Gavrilović – život i delo, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 33, Beograd 1997.
- Božić-Krstić V. (1991): Rost i razvitiye migrantskih i nemigrantskih populjacii Černogorcev ot 7-18 let. Čalavek, Ekalogija, Simetrija, "Nauka i tehnika ", 23-26. Minsk.
- Božić - Krstić V., Radovanović Đ. (1994): Body height and mass in migrant and sedente youth population of the new and old homeland, aged from 10-15 years. In: Growth and Ontogenic Development in Man (Karel Hajniš, ed.) Department of Anthropology, Charles University Prague Chech Association of Anthropology, Prague, 143-152.
- Božić-Krstić V. (2005): Akceleracija rasta visine dece u omladine u Novom Sadu. Tematski naučni skup Akademije medicinskih nauka, Urednici prof. dr Miroslava Kristoforović-Ilić, prof. dr Nevenka Rončević, Ekološki pokret grada Novog Sada, Monografija Novi Sad, 47-56.
- Božić-Krstić V., Radovanović Đ. (1989/90): Growth acceleration in the Novi Sad pupils Anthropol. kozl. 32, 169-173.
- Božić-Krstić V., Pavlica T. (1999): Stanovništvo Srema, regionalno geografska proučavanja Vojvodine, Univerzitet u Novom Sadu, PMF, Institut za geografiju, Monografija, Novi Sad.
- Božić-Krstić V., Gavrilović Ž. Pavlica T. (2001): Bioantropološke karakteristike odraslog stanovništva Vojvodine, Čovek i priroda, Zdravlje ljudi u Vojvodini, Matica srpska, str. 155-161
- Božić-Krstić V. (2006): Demografska kretanja kod Crnogoraca u Vojvodini. Zbornik radova sa naučnog skupa "Demografska kretanja i populacioni problemi u Crnoj Gori". CANU, Vol 74(29), 237 - 242.
- Verica Božić-Krstić, Tatjana Pavlica, Rada Rakić (2004): Body height and weight of children in Novi Sad, Annals of Human Biology, Journal of the Society for the Study of Human Biology, Taylor&Francis, Vol. 31, No 3, pp 356-363.
- Božić-Krstić V., Rakić R., Pavlica T. (2007): Height of children from three to eighteen years of age in different periods of time in Novi Sad (Serbia). Экологическая антропология Ежегодник, Минск.
- P. Vlahović, Antropologija u Jugoslaviji. Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, Sv. 14, Beograd 1977.
- P. Vlahović, Uloga i mesto profesora dr Boža Škerlja u antropologiji, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 18, Beograd 1981.
- P. Vlahović, U vrtlogu života - prilozi istorijskoj i etničkoj antropologiji, Prijepolje 1978.
- P. Vlahović, Na životnim raskrsnicama - prilozi proučavanju etničkih procesa, Prijepolje 1987.
- P. Vlahović, Čovek u vremenu i prostoru - antropologija, Beograd 1996.
- P. Vlahović, Južni Sloveni u svetlu biofizičke antropologije (prilog brahikefalizaciji i dinarizaciji), Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 36, Beograd 2001.
- P. Vlahović, Prirodna sredina Crne Gore i njen etnološki značaj, Zbornik radova sa naučnog skupa „Tradicionalna narodna kultura u Crnoj Gori“, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Naučni skupovi, knj. 54, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 24, Podgorica 2000.
- P. Vlahović, Etno-antropološke odlike Vojvodine, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 30, Beograd 1994.
- P. Vlahović, Antropološko društvo Jugoslavije - uz četrdesetogodišnjicu postojanja, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 34, Beograd 1999.
- P. Vlahović, Četrdeset kongresa Antropološkog društva Jugoslavije, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 37, Beograd 2002.
- P. Vlahović, Dinarski tip i njegove antropološke karakteristike, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 34, Beograd 1998/99.

- P. Vlahović, Antropološke odlike Crnogoraca, Istorijski zapisi, godina LXXV, Podgorica 2002, sv. 1-2.
- Ž. Mikić, Stanje i problemi fizičke antropologije u Jugoslaviji, praistorijski period, Posebna izdanja AN BiH, knj. LIII, Sarajevo 1981. (Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9)
- Ž. Mikić, Đerdapska serija kao antropološki model neolitizacije, Glasnik Etnografskog instituta SANU, knj. XXX, Beograd 1981.
- Ž. Mikić, Novi antropološki prilozi istraživanju tumula na Glasinačkom području, Glasnik AN BiH, knj. XVII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 15, Sarajevo 1981.
- Ž. Mikić, Antropološka struktura stanovništva Srbije, Etnoantropološki problemi - monografije, knj. 4, Beograd 1988.
- Ž. Mikić - D. Todorović, Antropološki sadržaj Bogorodičine crkve u Studenici i rekonstrukcija lika Ane-Anastasije, U: Studenica u vizantijskoj umetnosti oko 1200. godine, SANU, Naučni skupovi, knj. XLI, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 11, Beograd 1988.
- Ž. Mikić, Prilog antropološkoj problematiki migracije Slovena, Glasnik, br. 7, Srpsko arheološko društvo, Beograd 1991.
- Ž. Mikić, Antropološka saznanja o Studenici i stanovništvu Srbije Nemanjinog doba, Zbornik radova: Stefan Nemanja – Sveti Simeon Mirotičivi, istorija i predanje, SANU, Naučni skupovi, knj. XCIV, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 26, Beograd 2000.
- B. Ivanović, Dinamika fizičkog razvoja učenika Titograda, Titograd 1970.
- B. Ivanović, Ontogenetski razvoj i antropološke karakteristike omladine Crne Gore, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Posebna izdanja, knj. 20, Titograd 1985.
- B. Ivanović, Durmitorci – antropo-ekološke osobine, Titograd 1987.
- B. Ivanović, Ćipur-cetinjska nekropola i skeletna populacija, Podgorica 1998.
- B. Ivanović, Njegoš - antropološki atlas, Podgorica 2002.
- B. Ivanović, Antropomorfološke osobine Petra II Petrovića Njegoša, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Posebna izdana, knj. 26, Podgorica 1994.
- B. Ivanović, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 35, Beograd 2000.
- B. Ivanović, Crna Gora i Crnogorci u antropološkoj literaturi na kraju XX vijeka, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 34, Beograd 1998-1999.
- B. Ivanović, Praistorijsko stanovništvo na prostoru Crne Gore i njihove antropološke osobine, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 35, Beograd 1997.
- B. Ivanović - M. Baković, Kasnosrednjovekovna nekropola Momišići-Podgorica, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 36, Beograd 2001.
- V. P. Alekseev, P. Vlahović, B. Ivanović, K morfologijskoj karakteristike ilirijaskog naselenija Černogorii, Sovetskaja etnografija 6, Moskva 1985.
- Prof. dr Veselin Jovović, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije (Osvrst na 40 godina svoga postojanja), Sport Mont, Crnogorska sportska akademija, Podgorica, januar 2005, br. 5/III Dimitrije-Dimo Vujović, Prilozi izučavanju crnogorskog nacionalnog pitanja, Univerzitetska riječ, Nikšić 1987, str. 177-179.

ANTHROPOLOGY IN SERBIA AND MONTENEGRO

Summary

Anthropology in Serbia and Montenegro developed under similar circumstances and underwent three larger stages. **The first period, from the middle of the XIX to the beginning of the XX century**, is characterized by unsystematic gathering of data by scientists working in different areas (geology, geography, archaeology, ethnology). **During the second period, from the beginning of the XX century until the beginning of World War II**, anthropology developed as part of the hygiene department, and it was

introduced into certain institutions as the science of man. The University of Belgrade started teaching anthropology in 1906 as the general science of man with specific subjects (anthropogeography, ethnology, biology, certain medical sciences). Special attention was devoted to the exploration of human morphology, his biotipology, human races, and their varieties. **The third stage includes the period after World War II.** In this period, in comparison with previous stages, anthropology in Serbia and Montenegro became institutionalized, expanded its area of work, and connected with international anthropological institutions, especially after the Yugoslav Anthropological Society was founded (1959). During this period annual anthropological scientific conferences with international participation are held continually, certain university centers included anthropology in their program of studies, publishing is expanded, and all areas of anthropological research are developed, which is further discussed in the oral presentation. **Fourth period in development of anthropology in Serbia and Montenegro** begins with reorganizing Yugoslav anthropological Society on XXXI congress which is held in May 1992 in Kotor (Montenegro). At that time, some republics won their independence, so members left, and only Serbian and Montenegrin members stayed in this very successful scientific organization.

Key words: Yugoslavia, anthropology, achievements, Serbia, Montenegro